

Інформаційна стратегія України в сучасному геополітичному просторі

Олена Проскуріна,

кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та правознавства
Луганського національного університету
ім. Т. Шевченка

Політика сучасної держави формується в значній мірі під впливом глобального інформаційного простору. Та, разом з тим, вона й сама впливає на характер цього простору. Автор робить спробу проаналізувати основні напрями, яких прагнуть дотримуватися державні інститути і політичні об'єднання, інтегруючись в глобальний інформаційний простір.

Глобальний інформаційний простір — це невід'ємна складова соціального простору, яка створює відносно самостійне явище - соціально-інформаційний простір. Соціальний зріз глобального інформаційного простору характеризує соціальне спрямування економічних, політичних, культурних та інших процесів, що відбуваються в ньому. Об'єднуючись на міжнародній арені з системою міждержавних відносин, глобальний інформаційний простір є, з одного боку, самостійною сферою зіткнення зовнішньополітичних інтересів держав у сфері міжнародних відносин, а з іншого - об'єктом і засобом реалізації цих інтересів у системі міждержавних відносин.

Проблеми глобального інформаційного простору активно досліджуються науковцями. Помітними, зокрема, є праці Н. Вінера, В. Горбатенка, В. Горського, К. Германа, О. Гриценко, Д. Дуцик, О. Зернецької, А. Неклесси, Т. Петріва, І. Слісаренка, Т. Приступенко, В. Соколова, Г. Хлистуна, О. Чекмишева, А. Чічановського, О. Шахтемирової, В. Шкляра [1 — 7; 10; 14; 15; 16].

І науковці, і політики-практики розуміють необхідність розробки інформаційної стратегії держави в умовах глобальної інформатизації. Така стратегія має спрямовуватися, на загал, на вирішення двох взаємозалежних завдань. По-перше, одним з напрямів інформаційної стратегії України в умовах глобального інформаційного простору має стати просування шляхом інтеграції в цей простір у якості повноправного та активного суб'єкта. По-друге, важливим напрямом інформаційної стратегії України має

статі її прагнення зберегти власну самобутність, цивілізаційну та культурну ідентичність в процесі соціально-економічної і політичної модернізації, яка має тенденцію до універсалізації. Реалізація цих напрямів інформаційної стратегії складає взаємозалежну проблему, оскільки, з одного боку, поза глобальним інформаційним простором Україна не зможе існувати як повноправний суб'єкт міжнародних відносин, а з іншого боку, з втратою культурної і національної самобутності в процесі інтеграції Україна вже не буде Україною за своїм духом і сутністю. Як пише В. Соколов, „сьогодні жодна країна не може жити не тільки без товарообміну з іншими країнами, у тому числі й з тими, що належать до різних регіонів і культур, але й без праці на замовлення з урахуванням стандартів споживання цих країн, без пересування між країнами значної кількості людей, без обміну інтелектуальними досягненнями. За таких умов збереження в тривалій перспективі традиційних цивілізацій у їх традиційних ареалах, їх „повернення до джерел” і відновлення традиційної „чистоти” є малоімовірним” [10, с. 11]. Іншими словами, інтеграція України в глобальний інформаційний простір загрожує їй втратою національної і культурної самобутності, значними соціально-класовими деформаціями, що є наслідком соціально-економічної модернізації.

У промислово розвинених країнах існують тісні економічні взаємозв'язки на відповідному рівні, до яких залучена більша частина населення. Тому можливості маневру для окремих осіб, підприємств, виробничих комплексів у них досить широкі. Пов'язана з конкуренцією і транснаціоналізацією, перебудова економічної та соціальної структури хоча й не обходиться без певних витрат, проте не викликає руйнації цієї структури. Інакше складається ситуація в країнах, що розвиваються, а також у постсоціалістичному просторі. Тут технологічний рівень істотно нижчий, а розвинутої системи тісних і, разом з тим, гнучких ринкових зв'язків взагалі не існує. В результаті підприємства та їх комплекси, спроможні інтегруватися в міжнародні виробничі структури, виділяються у відносно відособлені анклави. При цьому в таких ареалах робоча сила підкорюється панівному тут типу відносин, тобто „інтернаціоналізується”. За межами цих ареалів така інтернаціоналізація не простежується. Більше того, вилучення зі сформованої національної відтворювальної структури найбільш ефективних ланок нерідко призводить до часткового або й повного розпаду цієї структури, до скорочення виробництва і зайнятості, до зниження технологічного рівня економіки та життєвого рівня населення.

Схожі процеси відбуваються й у сфері культури. Справа в тому, що ідеологія оновленої західної цивілізації є результатом компромісу двох конкуруючих концепцій. Ліберально-консервативна концепція передбачає свободу підприємництва та індивідуальної поведінки в умовах твердої соціальної дисципліни, обумовленої законами і традиційною протестантською етикою. Ліберально-реформістська і соціал-демократична концепції, навпаки, підкреслюють право кожного на будь-який спосіб життя і діяльності та розв'язання конфліктів на основі компромісу. Соціальний

порядок сучасних західних країн є результатом боротьби цих концепцій, у ході якої виробляється компроміс, що враховує, в залежності від обставин, потреби індивідуальної відповідальності та соціальної солідарності, право жити по-своєму і обов'язок зважати на інтереси інших. Якщо консервативні концепції забезпечують суспільну стабільність, то реформістські сприяють гуманізації суспільства. Тим часом у незахідних суспільствах і, зокрема, в Україні засвоюються, в першу чергу, не творчі, конструктивні, а ті сторони цих концепцій, що найбільш легко сприймаються з ліберально-консервативної ідеології – культ грошей і успіху, неконтрольованість багатства, а з реформістсько-контркультурної – асоціальність, безвідповідальність особистості. У підсумку соціокультурний базис розвитку не зміцнюється, а розмивається [10, с. 13 - 14].

Тип організаційного середовища визначається типом культурної традиції, яка ним підтримується. Отже культурна експансія неминуче починається зі зміни типу організаційного середовища, яке існує в країні [8, с. 16]. Зміна державних інститутів за принципом простого запозичення їх на Заході, поява нетипових для країни суспільних і політичних організацій та об'єднань, руйнування моральних принципів суспільства – такими є прояви змін організаційного середовища в Україні. У сфері політики це призводить до того, що політична еліта втрачає здатність адекватно осмислювати потреби країни, артикулювати і реалізовувати національно-державні інтереси, що неминуче призводить до втрати позицій держави на міжнародній арені. Крім цього, фактичними суб'єктами нової структури міжнародних зв'язків поряд з традиційними членами – національними державами стають „держави віртуальні”: різні, досить автономні міждержавні організми та міжнародні неурядові організації, ТНК, банківсько-фінансові мережі тощо.

Здавалося б, можливості і права громадян, звільнені нарешті від „опіки” і контролю держави, помітно зростуть. Однак цей процес є у чомусь зовсім іншим, ніж просування до глобального відкритого суспільства. Так, реальна, а не декларативна влада, будучи виведеною за межі публічної політики, найчастіше виявляється знеособленою (а то й взагалі анонімною) і, отже, непідконтрольною громадянам. В якості діючих центрів сили все частіше виступають різні неформальні конфігурації приватного капіталу, які слабко піддаються суспільному контролю і формують на планеті власний „економічний Інтернет”. Економіка стає не лише способом господарювання, але й політикою та навіть ідеологією нового світу, його новою владною системою координат. Реально складний світовий порядок усе більше проявляє себе як *Rex Economica* [9, с. 5].

Отже інтеграція нашої країни в глобальний інформаційний простір має бути більш корегованою з метою збереження культурної та національно-цивілізаційної ідентичності країни, її самобутності й духу, політичної культури, які в довгостроковій перспективі мають відображати корінні національно-державні інтереси українського народу. Поряд з цим,

розв'язання проблеми, пов'язаної з інтеграцією України в глобальний інформаційний простір, має передбачати готовність політичного керівництва й усього суспільства до появи цілого комплексу зовсім нових проблем, які вже проявилися в умовах переходу в стадію інформаційного суспільства найбільш розвинених країн і, цілком ймовірно, в тій чи іншій мірі проявляться і в Україні. Так, побоювання багатьох західних дослідників, що в результаті інформаційної експансії розвинених держав може скластися двокласове інформаційне суспільство, починають, схоже, збуватися, про що свідчить поява „глобального села”. На світовому рівні все чіткіше проявляються контрасти в можливостях доступу до інформаційних систем між багатими і бідними країнами. Вони мають різні прояви в політиці, економіці, культурі. За даними ЮНЕСКО, у таких мегаполісах, як Нью-Йорк і Токіо, налічується більше абонентських телефонних карток, ніж у всій Африці. Більше половини населення Землі жодного разу в житті не користувалися телефоном, 75 % не тримали в руках звичайного електронного калькулятора, не кажучи вже про роботу з мікрокомп'ютером. Інформаційна революція, об'єднавши різні простори в образ єдиного світу, одночасно зробила очевидним факт (і, в певному сенсі, частиною нашого повсякдення) різку розбіжність соціальних стандартів на планеті [9].

Що стосується України, то драматизм ситуації полягає в тому, що наша „нова аристократія” не тільки не пов'язана в прийнятті управлінських рішень з інтересами своєї країни, але й, навпаки, розглядає її винятково як джерело отримання благ і стартового капіталу, як об'єкт експлуатації, що дозволяє сформувати необхідні передумови для забезпеченого життя за кордоном. Відтак ресурси країни нещадно експлуатуються й перепомповуються за межі країни, а переважна більшість населення продовжує скочуватися в безодню убогості.

Подібне становище склалося і в Росії. Як відзначає О. Панарін, „по суті, наша еліта з національного шару перетворилася на діаспору і поводить як діаспора. Її органічне невміння формулювати й захищати національні інтереси Росії, прихована емігрантська свідомість і небажання розділити долю з народом сьогодні становлять справжню небезпеку для нашої країни... Можна зробити висновок: основна небезпека для нашої країни сьогодні полягає в тому, що вона не має справжньої національної еліти, яка ідентифікує себе з її традицією і долею” [12, с. 338].

Серйозно вести мову про майбутнє країни в умовах формування глобального інформаційного простору можна лише тоді, коли вдасться вирішити проблему створення та розвитку інфраструктури інформаційного суспільства. У цьому плані до числа пріоритетних напрямів реалізації інформаційної стратегії з інтеграції в глобальний інформаційний простір слід віднести у сфері технологічній – забезпечення розвитку найбільш технологічних і наукомістких виробництв шляхом широкого залучення передових досягнень науки і техніки з-за кордону та стимулювання їх розвитку у нашій країні, розв'язання технологічних проблем участі нашої

країни в глобальній та регіональній інформаційній мережах. Інакше кажучи, політична стратегія України має орієнтуватися на широке науково-технічне співробітництво, виробничу кооперацію з різними країнами світу, на створення ефективних міжнародних політико-правових механізмів для інтеграції країни в глобальний інформаційний простір.

Надзвичайно важливим є й інший напрям реалізації інформаційної стратегії України: він пов'язаний з політичним і правовим визначенням ролі та місця країни в глобальному інформаційному просторі. Очевидно, що стратегічним напрямом України має бути прагнення до активної участі в діяльності міжнародних організацій і рухів, які забезпечують формування правового й політичного поля глобального інформаційного простору, а також приєднання до міжнародних договорів і конвенцій, які регламентують порядок діяльності державних і недержавних органів в інформаційних мережах і системах комунікацій.

У цьому зв'язку важливим напрямом інформаційної стратегії України є створення сприятливих умов для широкого залучення іноземних інвестицій. Досвід вирішення завдань соціально-економічної модернізації всіх країн сучасного світу однозначно свідчить, що без іноземних інвестицій це завдання неможливо виконати в принципі. Тим часом структура цільового використання фінансових ресурсів, залучених Україною з-за кордону, мало відповідає інтересам соціально-економічної модернізації, оскільки їх лівова частка використовується для поточного споживання, а частка імпортованих високотехнологічних приладів надзвичайно мала. Інформаційна стратегія має орієнтувати на залучення іноземних інвестицій у першу чергу в найбільш наукомісткі й технологічні ланки народного господарства, що визначають перспективи розвитку країни в XXI столітті та складові науково-виробничого фундаменту інформаційного суспільства.

Таким чином, інформаційна стратегія України в умовах глобалізації передбачає формування цілого комплексу заходів, пов'язаних з діяльністю країни в економічній, політичній і технологічній сферах, спрямованих на інтеграцію в глобальний інформаційний простір шляхом забезпечення соціально-економічної модернізації на правах повноправного суб'єкта міжнародних відносин зі збереженням національної та культурної самобутності.

Україна постійно взаємодіє з іншими країнами і народами, використовуючи глобальний інформаційний простір на його різних рівнях як засіб комунікації і, тим самим, впливає на характер перебігу в ньому інформаційних процесів і, отже, вільно чи мимоволі, змінює деякі сутнісні риси глобального інформаційного простору. Очевидно, що характер впливу на глобальний інформаційний простір з боку України в міру її інтеграції в цей простір має докорінно змінитися. Настав час відмовитися від ролі „губки”, котра пасивно споживає інформацію, яка подається розвиненими країнами і далеко не завжди прийнятна для внутрішнього використання в країні. Вплив на глобальний інформаційний простір з метою його зміни чи пристосування

для реалізації національно-державних інтересів має стати найважливішим напрямом інформаційної стратегії країни в сучасних умовах.

Висновки

Керівництво сучасної України, демонструючи повну відкритість, зруйнувало всі перешкоди для припливу інформації із зовнішнього світу; відтак український народ вже на собі відчув руйнівну силу чужого інформаційного потоку. Цей потік змив комуністичну ідеологію, але він водночас підмиває і традиційну мораль, традиційну віру, традиційні ідеали. Очевидно, що перебування України в глобальному інформаційному просторі потребує осмисленої стратегії, спрямованої на організацію взаємодії з цим простором. І від того, як швидко вдасться концептуально сформулювати основні напрями власної інформаційної стратегії в умовах глобалізації та становлення глобального інформаційного простору, залежить не лише сьогоднішнє, але й майбутнє нашої країни.

Разом з широкими перспективами, що відкриваються перед нашою країною, існує і багато проблем, пов'язаних з адаптацією політичної культури інформаційного суспільства в сучасних українських умовах.

В цілому інформаційна стратегія України має бути зорієнтована:

1) на селекціонування інформаційних потоків, спрямованих як всередину країни, так і за її межі. Таке селекціонування активно використовується не тільки країнами, що розвиваються, але й країнами розвиненими, які не допускають на свою територію тих ЗМІ, які могли б своїми повідомленнями завдати шкоди національним інтересам. Так, у ході компанії НАТО в Югославії будь-яка інформація з цієї країни ретельно просіювалася — громадяни отримували повідомлення про бойові дії лише з „перевіраних” джерел. До речі, в багатьох розвинених країнах саме з цієї метою забороняється кодування приватної інформації, що веде до конфлікту інтересів держави і громадянина. У Франції, наприклад, кодування приватної документації забороняється законом; аналогічний документ прийнятий і в Німеччині. З іншого боку, закон про телекомунікацію, затверджений Бундестагом 1996 року, дає слідчим органам право прослуховувати телефонні лінії, дає їм доступ до даних телекомунікаційних мереж. Аналогічного права домагається й поліція в США. Очевидно, що і в нашій країні варто уважніше ставитися до цієї проблеми;

2) інформаційна стратегія має бути спрямована й на активний пошук, добування інформації, яка стосується національно-державних інтересів. Йдеться не лише про інформацію таємного характеру, хоча вона, безперечно, є об'єктом першорядної уваги. Йдеться про те, що масиви інформації, які постійно циркулюють у глобальній і локальній комунікаційних мережах, чисто фізично не піддаються швидкому аналізу. Пошук необхідної інформації може потребувати надто багато часу. Тому дипломатичним представникам легше формувати свої банки даних стосовно країни перебування. Такі банки даних можуть бути більш оперативними і систематизованими, включатися

в інформаційну мережу МЗС, урядових аналітичних служб. Вони нададуть значну допомогу урядовим органам, бізнесменам у прийнятті необхідних політичних та управлінських рішень;

3) важливим напрямом інформаційної стратегії має стати наповнення інформаційних мереж необхідними даними про образ України як держави, здатної впливати на світові політичні, економічні й культурні процеси, країни, що вирішує завдання власної соціально-економічної модернізації і зацікавленої у всіх напрямках співробітництва, країни, що активно проводить політику миру і підтримує демократичні ідеали;

4) інформаційна стратегія України повинна бути більш активною, націленою на постійну готовність до інформаційного протистояння з питань політичного, економічного, ідеологічного, культурного характеру, де зачіпаються або ущемлюються національно-державні інтереси. В умовах глобального інформаційного простору несумлінна інформація, а то й відверта дезінформація можуть завдати шкоди нашій країні не лише у сфері політики, але й при вирішенні чисто економічних завдань, особливо якщо йдеться про залучення великих фінансових коштів чи довгострокових контрактів. Аналогічні процеси можливі і в інших сферах міжнародного співробітництва.

Література:

1. **Винер Н.** Человеческое использование человеческих существ: кибернетика и общество // Человек управляющий. – СПб.: Питер, 2001. – С. 1 - 196.

2. **Горбатенко В. П.** Модернізація українського суспільства у контексті сучасних цивілізаційних процесів; **Різун В.** Роль ЗМІ в демократичному суспільстві // Публіцистика і політика: Зб. наук. праць. – Вип. 2 / За заг. ред. проф. В. І. Шкляра. – К., 2001. – С. 217 -229.

3. **Горський В. С.** Україна на порозі планетарної цивілізації // Практич. філософія. – 2001. – № 2. – С. 217 – 229.

4. **Герман К.** Политические переупутья при движении к глобальному информационному обществу // Социол. исследования. - 1998. - № 2. - С. 67 - 78.

5. **Гриценко О. М.** Мас-медіа у відкритому інформаційному суспільстві й гуманістичні цінності: Монографія. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2002. – 204 с.

6. **Дуцик Д.** Мас-медіа: політичний аспект // Нова влада. – 2000. – Ч. 1. – С. 46 - 57.

7. **Зернецька О. В.** Глобальні трансформації систем масової комунікації: Автореф. дис. ... доктора політ. наук. – К.: Ін-т світової економіки і міжнародних відносин, 2000. – 34 с.

9. **Ловцов Д. А., Сергеев Н. А.** Организационная безопасность страны (Зарубежный опыт) // Безопасность. - 1999. - № 1 - 2. - С. 162 - 174.

10. Неклесса А. И. Конец цивилизации, или Конец истории // Мир. экономика и междунар. отношения. - 1999. - №3. - С. 3 - 16.
11. Петрів Т. І., Слісаренко І. Ю. Шляхи та манівці інформаційної епохи ХХІ століття // Українська журналістика: вчора, сьогодні. - К.: Ін-т журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 1999. - С. 138 - 174.
12. Приступенко Т. О. Інформаційний простір України: яким йому бути? // Журналіст України. - 1997. - № 5 - 6. - С. 12 - 24.
13. Панарин А. С. Российская интеллигенция в мировых войнах и революциях XX века. - М.: „Эдиториал УРСС”, 1998. - 352 с.
14. Соколов В. В. Современный мир и национальная экономическая политика // Мировая экономика и международные отношения. - 1997. - № 10. - С. 5 - 20.
15. Чічановський А., Шкляр В., Стариш О. Функціонування ЗМК як політичний процес // Публіцистика і політика. Збірник наукових праць політологічної спрямованості / За заг. ред. Чічановського А. А. - К.: Грамота, 2007. - Вип. 1(4). - С. 7 - 31.
16. Шахтемирова О. Засоби масової інформації та політичні орієнтації громадян України // Нова політика. - 1999. - № 2. - С. 10 - 14.
17. Шкляр В. І. Преса і політичний процес в Україні // ЗМІ і розбудова державного суверенітету. - Львів: Світ, 1993. - 141 с.